

Handout 3

3.5 JMÉNA PIV

3.5.1 Analýza 260 českých názvů piv užívaných kolem r. 2000. Využívají se popisná pojmenování, která sériový produkt pomáhají identifikovat, odlišit od jiných sériových výrobků téže řady a blíže je charakterizují: *Flekovské tmavé pivo, Rakovnické světlé pivo, Krušovický ležák, Svijanská desítka*. V základu často bývá **typové určení**, např. *Branická desítka, Branický ležák, Branický speciál, Primátorská osma, Trutnovská 11, Znojemské výčepní, Švejkova dvanáctka* atd. Důležitým rozlišovacím znakem je **lokální určení výroby piva**: *Flekovské černé pivo, Zámecké pivo* (podle pivovaru), *Hanácké pivo, Podlužan* (podle regionu), *Branický ležák, Holešovická 10, Podzámecké pivo, Starobrno* (podle místní části), *Budějovický Budvar, Hanušovický ležák, Černoohorský granát, Chebské světlé pivo, Krušovické pivo, Kutnohorské světlé výčepní pivo, Lounský ležák, Plzeňský Prazdroj, Prostějovská desítka, Ústecký Zlatopramen, Velkopopovický kozel, Znojemské výčepní* (podle města neb menší obce). Za reklamním účelem vznikají názvy **metaforické a metonymické**: *Bohatýr, Bohém, Brouček, Bukanýr, Buřič...*, další jsou založeny **reminiscencích historických a kulturních tradic** (*Brněnský drak, Comenius, Graf von Louny*).

3.5.2 Hledisko jazykové: Jména jednoslovná – 55 % z celkového počtu získaných jmen, dvouslovná – 38 %, tříslovná – 6 %, čtyřslovná – necelé 1 %. V rámci jednoslovných jsou zastoupena substantiva, a to 93 % maskulina (celkem 133 jmen), dále 9 feminin, tj. 6,3 %, a 1 neutrum (0,7 %). V případě **víceslovných názvů** opět převládají maskulina, feminina jsou vázána na typová označení (osmička, osma, desítka...), neutra zase na substantivum pivo. Při jejich **derivaci** se uplatňují sufixy *-an* (*Podlužan*), *-ák* (*Starobrňák, Svitavák*), v **kompozitech** jsou častými zadními členy *-var* (*Chodovar, Pragovar, Zlatovar*), *Staro-*, *Zlato-*, v protikladu *ojed. Novo-* (*Starobrno, Staropramen, Zlatovar, Novopramen*). Zkracování: neoficiální jméno *Mazel* < *Malšovický Zezulákův ležák*). **Jména deapelativní** (*Mnich, Kaplan, Opat, Převor, Džbán, Kalich, Granát, Purkmistr, Primátor*) a **depropriální** (*Baltazar, Bernard, Celestýn, Ondráš, Janáček, Lobkowitz, Prostějovský Ječmínek, Pepinova desítka; Lanškroun, Starobrno, Hanácké pivo, Svitavák, Bohemia Regent; Baník*, tj. z chrématonyma).

3.5.3 Inspirační zdroje. 3.5.3.1 Prostředí, jež souvisí s výrobou, přepravou, prodejem a kvalitou piva (*Znojemské hradní, Sládek, Šenkýř, Forman, Holba, Nektar, Granát, Zlatovar*); **3.5.3.2 městské, měšťanské, církevní, zvl. klášterní prostředí** (*Purkmistr, Primátor, Měšťan,*

Bakalář, Boskovický rabín, Mnich, Novic, Opat, Převor (představený kláštera nebo náměstek opata); **3.5.3.3 venkovské prostředí** (*Baštýř* 'porybný', *Fořt, Chmelař, Havran, Koník*); **3.5.3.4 sféra fenoménu síly a velikosti reprezentované lexikálními jednotkami evokujícími armádu, námořnictvo, opozici v boji za svobodu atd.** (*Hejtman, Kapitán, Portáš* 'člen valašského pohraničního sboru střežícího pohraniční přechody', *Admirál, Korzár, Buřič, Bohatýr, Hradecký lev*); **3.5.3.5 mytologické postavy a představy** (*Krakonoš, Rýbrcoul, Brněnský dráček, Rarach*); **3.5.3.6 reminiscence kulturní** (*Janáček, Comenius, Strakonický dudák, Pepinova desítka*); **3.5.3.7 připomenutí šlechtických rodů**, zejména zřizovatelů a majitelů pivovaru (*Fürst von Louny, Valdštejn*).

3.6 Přezdívky a hypokoristika vehikulonym

Martin Mauer - Pavel Szehylut: Jak říkáte svému autu, kolu, motorce? Češtinář 22, 2011/2012, č. 1, s. 13-18

Majitelé silničních dopravních prostředků (automobilů, motocyklů, bicyklů) je často nazývají specifickými jmény, **v nichž manifestují svůj vztah ke konkrétnímu dopravnímu prostředku**; zohledňují v něm vzhled, stav či technické vlastnosti dopravního prostředku.

Tato jména jsou sice chrématonyma, ale neoficiální, nestandardizovaná; jejich **dominantním rysem je expresivita pojmenování založená na emocionálním vztahu majitele k vlastnímu dopravnímu prostředku**. Svou funkcí a charakterem jsou obdobou hypokoristik v antroponymické sféře (a přezdívek – doplňuje Pleskalová).

Podle lat. apelativa *vehiculum* 'dopravní prostředek' označují autoři článku tato jména pracovně **vehikulonyma**.

Materiálové východiště – chrématonymický materiál získaný terénním výzkumem na Palachových kolejích UHK v Hradci Králové v letech 2007–2008. V pojmenováních nedominuje studentský slang, patrně proto, že nestandardizovaná vehikulonyma jsou užívána i střední a starší generací.

Tvoření

Různé obměny výchozích pojmenování včetně slovních hříček, často vedoucí k apelativu, které výchozí útvar (apelativum, proprium, zkratka atd.) připomíná. Upravila Pleskalová.

Jedná se **1) o expresivní obměny výchozího pojmenování tvořené hypokoristickými formanty, tj. hypokoristická chrématonyma:** a) *Pežotek* < Peguot, *Uník, Unítko* < Fiat Uno, *Puntík* < Fiat Punto, *Mazdička* < Mazda, *Megánek, Meloušek* < Renault Megan, *Škodověnka* < Škoda, *Fiatice* < Fiat, *Uňas* < Fiat Uno, *Feliška* < Škoda Felicia, *Fávi* < Škoda Favorit; b) připodobnění k antroponymům – *Rendá* < Renault, velmi často se uplatňují různě zkrácené základy – *Fanouš, Fanoušek* < Škoda Favorit, *Láďa* < Lada 1500, *Matýsek* < Daewoo Matiz; mnohdy nelze jednoznačně určit, zda jde o hypokoristikum nebo přezdívku: *Alfons* < Alfa Romeo - zde jde spíše o přezdívku vzniklou připodobněním ke jménu Alfons (neobsahuje hyp. sufix).

Rozdíl mezi hypokoristiky (tj. hyp. obměna téhož jména) a přezdívkami je nezřetelný.

2) Expresivní obměny vehikulonym v podobě přezdívek (tvoří se jako přezdívky v oblasti antroponym), tj. přezdívková chrématonyma: a) přezdívky inspirované lidskými vlastnostmi a fyzickým vzhledem, a to na základě připodobnění: *Rapl* < Škoda Rapid, *Koktávka* < Škoda Octavia, *Tlustoch* < Hyundai Tusson; b) obměny rýmující se s původním názvem: *Pipo* < Fiat Tipo, *Jenda* < Honda (ale může být i hodnoceno jako hypokoristikum); c) obměny asociované národností, národnostní skupinou, zemí: *Polák* < Polski Fiat 125L, *Ukrajina* < bicykl (před r. 1989 značka kola); d) obměny asociované apelativem (předmětem, rostlinou, plodem nebo zvířetem): *Sirka* < Ford Sierra, *Bandaska* < Suzuki Bandit, *Citrón, Citrónek* < Citroën, *Kuna* < Fiat Uno, *Myšák* < Mitschubischi Colt, *Sob* < bycicl Sobi 20 (krácení se změnou morfol. charakteristiky); e) obměny asociované zkratkami: *Emil* < Mercedes EML, *Tisíc malých bolestí* < Škoda 1000 MB (v komunikaci se užívá málo, k dispozici jsou ještě i jiná pojmenování, např. *Škodárna, Škůdka*).

Tvoření

1) Derivace

a) Deriváty od výrobních značek, pojmenování typu (modelu) vozidla tvořené hypokoristickými sufixy (meliorativními) *-ek, -ík, -ička, -inka, -oušek...*, (pozitivně citově

zabarvenými, a to i za předpokladu, že se tvoření účastní formant s převažující funkcí augmentativní) *-as, -ina, -ice ...*

b) Pojmenování vyjadřující vlastnosti dopravního prostředku, odvozují se nejčastěji podle vzoru jmen nositelů vlastnosti: *-an, -ák, -ásek, -áček...* (*Bakeliták*).

c) Kompozice – není četná: *Kočkolap*.

d) Zkrátková pojmenování jsou vzácná: *BMV* – Bakelitové Motorové Vozidlo = Trabant.

e) Tvoření víceslovných pojmenování (*Modrý šíp...*) – je méně časté; pojmenování jednoslovná tvoří 93% z celkového počtu analyzovaných jmen.

Přehled pojmenování jednotlivých dopravních prostředků

Alfa Romeo – *Alfička, Alfons*

BMV – *Bávo, Bavorák, Bavson, Helmutek*

Kolo – *Anička, Blesk, Drak, Ferda, Ferrari, Hajtra, Hatatitla, Jezevec, Krám, Křáp, Milka, Mesršmit, Papouch, Piraňa, Rychlokolka, Šemík*

Lada 1500 – *Bismark, Ivan, Ivánek, Kája, Karkulka, Láďa, Olgoj Chorchoj, Ruische Porsche, Sibirka, Vasil, Zelený drak*

Škoda 120 – *Anča, Barbora, Bobeš, Časostroj, Čmelák, Fifi, Hrášek, Paní Škoda, Stíhačka, Stodváca, Stroj času, Šedivka, Škodárna, Škúdce, Viagra, Zdechlina, Žluťásek*

Trabant – *Andula, Bakeliták, BMV, Dědek zelinář, Ferda, Jaguár, Prdítko, Pryskyřník pádivý, Trábík, Trábošek, Trandál, Závodák.*

4. UNIKÁTONYMUM

4.1 U. náleží do systému chrématonym, tj. soustavy vlastních jmen lidských výtvorů, kt. jsou zakotveny v ekonomických, politických, kulturních, historických aj. vztazích, a to do jejich subsystému vlastních jmen pojmenovávajících výsledky společenské činnosti. **U.** je jméno jedinečného či unikátního výrobku nebo předmětu, např. lodi (*Primátor Dittrich, Titanik, Queen Mary*), vlaku (obrněné vlaky *Masaryk, Praha*), lokomotivy (*Herkules*), letadla (letoun *ATR-42-320 Rakovník*), děla (*Car Puška*), zvonu (*Václav, Zikmund, Big Ben*), drahokamu (*Koh-i-nor*) apod. Za unikátonymum lze považovat i název uceleného souboru jedinečných, unikátních výrobků, jako např. *České korunovační klenoty* (tento soubor tvoří ze 14. století pocházející svatováclavská koruna, tzv. svatováclavský meč, jablko, kříž a žezlo vyrobené na konci 16. století). Mezi **u.** nepatří jména sériově vyráběných průmyslových výrobků, tzv.

sérionyma (auto *Škoda Felicia*) ani jména dopravních spojů, tzv. ↑porejonyma (rychlík *Krušnohor*), ale v jejich rámci může u. vzniknout jako jméno konkrétného výrobku určité série: např. jen jedno letadlo typu *Tupolev* (= sérionymum) je nazváno *Luhačovice* (= unikátonymum).

LITERATURA: HUBÁČEK, J. K propriím na železnici. In HARVALÍK, M. & E. MINÁŘOVÁ AD. (eds.), *Teoretické a komunikační aspekty proprií*, 2009, 283-285; KLIMEŠ, L. Názvy tanků a obrněných vlaků v československé armádě v letech 1935-1945. *CHHTP*, 1989, 151-154; KNAPPOVÁ, M. Namen von Sachen (Chrematonymie). *NEIHO 2*, 1996, 1567-1572; KUBA, L. Namen von Fahrzeugen. *NEIHO 2*, 1996, 1574-1581; Týž. Proces nominace dopravních prostředků provozovaných na území našeho státu. *AO 48*, 2007, 79-107; MAJTÁN, M. Klasifikácia chrématonýmie. *CHHTP*, 1989, 7-13; *ÚOO*, 1999, 15.

4. 2 SLAVNÉ DRAHOKAMY mají své příběhy

Koh-I-Noor (‘hora světla’)

Excelsior (z lat. ‘vyšší, nadřazený’)

Regent (regent ‘zástupce panovníka, zř. panovník, vysoký úředník...’)

Hope („naděje“, ale v r. 1830 jej získal bohatý bankéř Henry Hope)